

ЕКОНОМІКА СФЕРИ СЕРВІСУ

УДК 351.85

DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-4-14>ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СФЕРИ КУЛЬТУРИ
У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

І. М. БІТЮК

кандидат економічних наук, доцент;

О. О. БЕРДИЧЕВСЬКА

магістерка,

Черкаський державний технологічний університет

Анотація. Стаття присвячена дослідженню перспектив розвитку культурної сфери в період воєнного стану. **Метою статті** є розглянути проблематику функціонування культурної галузі в умовах воєнного стану. Економічні та соціальні проблеми, що впливають на роботу галузі. **Методика дослідження.** Мету поставлену у статті досягнуто за допомогою таких методів як: аналітичне дослідження, логічного узгаляння інформації та структурного аналізу матеріалів. **Результати.** Проведено дослідження культурно – дозвілєвої сфери діяльності від початку повномасштабного вторгнення: функціонування закладів культури, особливі умови роботи закладів, благодійні заходи, волонтерську діяльність працівників культурної сфери та інші. Досліджено формати проведення заходів та зміни, які відбулися за час війни. **Практичне значення результатів дослідження.** Проведено аналітику благодійності серед населення, як в Україні так і за кордоном. Сформовано рекомендації щодо розвитку галузі культури на після воєнний період.

Ключові слова: культура, волонтерство, благодійність, війна, фінансування культури, гранти, культурна політика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. В умовах воєнного стану та інноваційно-технологічного прогресу, все більшого значення набувають проблеми культурного виховання населення, особливо дітей та молоді. Проте, варто відзначити низький рівень розвитку галузі культури, причинами цього – економічна складова, низький рівень фінансування сфери культури та дозвілля (особливо, що стосується державних закладів культури України). Згідно з світовими дослідженнями які почали проводити лише у 80-х рр. ХХ століття, галузь культури стала більш комерційною, відповідно інвестиційно привабливішою, на це вплинули процеси глобалізації та розвитку телебачення та ІТ-технологій. Все це привертає інтерес населення. Галузь культури завжди поділялась на комерційну і не комерційну, а саме благодійну, волонтерську. На сьогодні культурні індустрії стають більш тісно пов'язані і залежні в економічному плані.

У сучасному світі економіку сфери культури досліджує все більше науковців, що визначають її як вивчення еволюційного впливу відмінностей культури на економічну думку та поведінку [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження розвитку галузі культури проводили: О. Софій, А. Мацелюк, І. Шимків, О. Шина-

ровська. Економіку та фінансування сфери культури досліджували такі науковці: А. Мельник, І. Михасюк, А. Крупка, С. Залога, С. Сажинець.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідити перспективи розвитку сфери культури у період воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В Україні економічна політика спрямована на відновлення промислового потенціалу, що зосереджено у більшості випадків у великих містах. В зв'язку з цим відбувається міграція, (в основному молоді), з селищ та маленьких містечок у мегаполіси. Однак слід звернути увагу на те, що рівень розвитку державної економіки напряму залежить від розвитку регіональних економік, ступеня їх інтеграції в інноваційну систему країни.

Якщо проаналізувати рівень соціально-економічного розвитку малих міст України, то можна побачити, що він є досить низьким. Але у той же час ці містечка мають високий культурно-історичний рівень [8].

Українська культура має далеке коріння, перші згадки з'явилися близько 800 років тому. Культурне надбання українського народу перерахувати дуже складно, тільки українських народних пісень, за підрахунками фольклористів,

існує понад півмільйона, проте опубліковано менше 10% [2].

Нині культура як самостійна галузь включає в себе багато державних і громадських органів, установ, підприємств, закладів культури та дозвілля. Це кінотеатри, будинки культури, театри, музеї, цирки, зоопарки, бібліотеки, кінематографія, телебачення та радіомовлення, видавнича справа, поліграфія та багато іншого.

Основними завданнями галузі культури є дозвілля, культурне, естетичне та патріотичне виховання населення. Всі ці сфери потребують фінансування. Основним джерелом фінансування культурно-дозвілєвої діяльності є державний бюджет. Виділення коштів з державного та місцевого бюджетів на організацію роботи закладів культури та дозвілля є закономірними і виправданими з позиції розвитку держави. Саме цей напрям кошторисно-бюджетного фінансування є найбільшими у порівнянні з іншими.

На сьогоднішній день в умовах воєнного стану та існування бюджетного дефіциту соціально-культурна сфера є найвразливішою, причиною цього є фінансування «за залишковим принципом». Адже, кошти зазвичай виділяються в останню чергу або за дуже скороченою формою.

Ще однією складністю в організації і функціонуванні закладів культури та дозвілля є те, що в умовах класичного ринкового господарювання, більшість закладів культурно-дозвілєвої діяльності є економічно не прибутковими, але соціально необхідними.

Нині ж, в умовах, воєнного стану галузь культури продовжує розвиватись не дивлячись на складну загальноекономічну ситуацію в країні. Багато культурних діячів, через війну не мають можливості повноцінно працювати. Сьогодні близько 70% культурних заходів в Україні є благодійними і спрямовані на підтримку Збройних сил України.

За час повномасштабного вторгнення культурні заходи на підтримку нашої країни відбуваються по всьому світу. Лише за перших 100 днів війни під час благодійних концертів за участі представників українського шоу-бізнесу було зібрано близько 100 млн. доларів та 66290 млн. гривень [3].

Згідно з дослідженнями журналу FORBES UKRAINE, від початку повномасштабної війни, суми пожертв українців зросли у дев'ять разів. Середня сума донатів у 2021 році становила 1046 грн, а у 2022 році середній донат був 9730 грн, що у 9 разів більше.

Відомо, що у 2022 році 86% українців стали благодійниками – це на 19% більше ніж у 2021 та на 26% більше ніж у 2019.

Згідно з опитуваннями в 2022 році:

- 33% респондентів віддавали на благодійність суму від 1000 до 3000 грн;
- 25% пожертвували від 3000 до 6000 грн;
- 13% віддали на благодійність до 10000 грн.

У 2021 році показники благодійних пожертв були такими:

- 11% жителів, жертвували по 200 грн;
- 11% донатили по 500 грн;
- 9% віддали на благодійність до 1000 грн [4].

Також за час війни було створено велику кількість благодійних фондів спрямованих на допомогу Україні по всьому світу.

Наприклад за підрахунками FORBES, у червні 2022 року 20 найбільших благодійних фондів зібрали 3,1 млрд. грн на підтримку України.

Заклади культури та дозвілля з початком повномасштабного вторгнення змінили формат своєї роботи. Багато закладів стали тимчасовим прихистком для вимушено переміщених осіб (ВПО). Загалом мистецькі заклади дещо змінили свою діяльність і почали працювати на перемогу. Частина закладів культури організували у своїх приміщеннях гуманітарні штаби для допомоги військовим та переселенцям, інші зайнялися плетінням маскувальних сіток та «Кікімор» для військових на фронт.

За 2022 рік працівниками культури було сплетено тисячі кілометрів маскувальних сіток та близько 10000 «Кікімор», а це безліч врятованих життів наших військових.

Близько 80% працівників галузі культури стали волонтерами які допомагають ЗСУ, хтось проводить благодійні концерти, хтось перевозить гуманітарну допомогу на фронт, інші оголошують збори на підтримку армії, дехто тримає культурний фронт, підтримуючи моральний дух населення, що в нинішніх умовах дуже важливо, адже культура – теж зброя тільки духовна [4].

На жаль, військовий стан, нині обмежує роботу і закладів культури і організаторів. Це зумовлено і комендантською годиною, і повітряними тривогами та пов'язаними з цим потенційними небезпеками. Прикладом цього є трагедія у театрі на Чернігівщині, коли під час проведення заходу у театр влучила ракета та загинули люди. Тому найбільшою складністю є необхідність забезпечити комунікацію з усіма присутніми на заході, щоб організувати заходи безпеки у разі оголошення повітряної тривоги (наявність укриттів, алгоритм дій під час тривоги) [5].

Сьогоднішні умови змушують адаптуватися і підлаштовуватись під нові реалії. Іншою стороною культурно-мистецької сфери є те, що багато хто вважає, що розважальні заходи під час війни є недоречними і не етичними.

Саме тому активно відбувається переформатування заходів враховуючи травматичний досвід який пережили люди та багато інших факторів.

Але разом із тим культурні події носять і підтримуючий, психологічний характер для населення. Нині дуже важливо підтримувати баланс між цими двома факторами у розмовах про культуру.

Будь-яка культурно-мистецька діяльність сприймається населенням через призму війни. В нинішніх умовах працівникам культурної сфери доводиться адаптувати проєкти та фокусуватися на пріоритетних завданнях. Завдяки війні у людей з'явилися навички швидко підлаштовуватися під зміни і нові реалії, бути гнучкими, приймати рішення в умовах невизначеності, проявляти лідерські якості.

Також складно працювати саме державним культурним закладам, адже бюджетні кошти направляються на забезпечення армії, ЗСУ, соціальні виплати для ВПО, постраждалих від війни та інше. Як результат культура залишається поза увагою. Через скорочення державного бюджету менеджерам культурної галузі доводиться швидко адаптуватися та акцентувати свою увагу на написанні грантових проєктів. На сьогоднішній день це один з найкращих способів підтримувати та розвивати культуру. Ще однією проблемою є відтік кадрів, на це є багато причин: вимушена міграція, низький рівень заробітної плати, мобілізація і т.д.

Варто зазначити, що за кордоном існує великий попит на український культурний продукт. Це вдалий момент щоб побудувати гарні відносини за кордоном. У той же час необхідно вирішити який саме культурний продукт надати, щоб Україна не асоціювалася тільки з війною та щоб увага до української культури та мистецтва не згасала. Це повинен бути сучасний якісний інноваційний продукт який зацікавить іноземного глядача [5; 6].

Сфера культурної та креативної індустрії в Україні в цілому розвивається у відповідності до загальносвітових тенденцій:

Розвиток інформаційних і комунікаційних технологій робить більш дешевшими та доступними культурні продукти та послуги (за допомогою всесвітньої мережі Інтернет можна завантажити майже будь-який фільм, «відвідати» музеї, виставки тощо), знижує бар'єри входу нових економічних агентів у галузь (наприклад, зараз набагато легше і фінансово, і організаційно створити власну телестудію, студію звукозапису, тощо).

У культурному секторі економіки України досить динамічно розвивається сфера інновацій. До стартапів у сфері ККІ (культурно креативної інституції) належать проєкти у fashion-індустрії, виробництві прикрас; проєкти, пов'язані з наданням певних «матеріальних» видів послуг (наприклад, послуги фотостудій). Розвиваються тренди «купуй українське» і «споживай грамотно», що безпосередньо впливають на сферу моди та дизайну.

Культурна політика України також відповідає світовим трендам, адже передбачає державну підтримку «національного культурного продукту» (наприклад, український кінематограф є одним із пріоритетів у рамках просування національного культурного продукту), підтримку української мови як офіційної. Розвиток креативних галузей є однією з пріоритетних цілей «Довгострокової стратегії розвитку української культури» до 2025 року [6; 7].

В умовах війни створюючи нові проєкти, спеціалісти все частіше звертаються до стародавнього українського коріння, згадують традиції, по новому вивчають історію, все це модернізується під сучасні тренди і виходить дійсно крутий продукт. Найяскравішим прикладом поєднання нашого етносу з інноваційними технологіями є мультфільм «Мавка. Лісова пісня», створений за мотивами п'єси феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки, випущений у березні 2023 року. З моменту випуску «Мавку» побачили у понад 80 країнах, мільйони глядачів. Саме в такому направленні варто працювати, щоб відроджувати нашу культурну спадщину [7].

Українська економіка потребує нових креативних підходів. Культурно креативні індустрії мають стратегічний потенціал і мають сприяти сталому розвитку культури та дозволити у регіонах і містах. Використання креативних технологій призведе до капіталізації міст і притоку інвестицій у регіони [8].

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Отже, для збереження та розвитку культурної галузі України вже зараз необхідно розробляти новітні інноваційні проєкти, напрацьовувати партнерства на міжнародній арені та реформувати систему фінансування даної сфери, а також розглянути можливість розвитку культурного туризму у всіх регіонах країни. Основною умовою розвитку культурного туризму є історико-культурний потенціал країни і кожного окремого регіону, вільний доступ до нього, а також побутові умови проживання туристів. Депресивні регіони повинні розглядати культурну спадщину і культурний туризм як джерело розвитку і економічний потенціал території. Інтеграція окремих пам'яток культурної спадщини в міжнародну туристичну мережу стимулюватиме затвердження окремих програм реставрації, притік інвестицій в регіон. Створення нових іміджевих музеїв, ресторанів традиційної національної їжі, обладнання місцевими жителями гостьових кімнат (хостелів) для туристів сприятиме фінансовому поповненню регіональних бюджетів. Тільки за таких умов культура буде розвиватися у всіх напрямках та куточках України [8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cultural times The first global map of cultural and creative industries. EU study. December 2015, pp. 8-9. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0#cite_note-2
2. Попович М. В. Культура в розмаїтості понять, явищ і схем поступу. URL: <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2020/10/povna-versiya.pdf&hl=uk>
3. Електронна версія журналу FORBES UA. URL: <https://forbes.ua/news/za-chas-povnomasshtabnoi-viyni-sumi-pozhertv-ukraintsiv-zrosli-v-devyat-raziv-doslidzhennya-09082022-7571>
4. Аналітичне дослідження на тему волонтерської діяльності, працівників культури, в умовах воєнного стану. URL: <https://ukrainer.net/volonterstvo-kulturnykh-zakladiv/>
5. Pitirim A. Sorokin. society, culture, and personality: Their Structure and Dynamics. A System of general sociology. URL: <https://biggggidea.com/practices/kulturna-ta-mistetska-diyalnist-pid-chas-vijni/>
6. Енциклопедія історії України : у 10 т./ редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 5: Кон–Кю. С. 477–560.
7. Сайт проєкту мультиплікаційного фільму «Мавка. Лісова пісня». URL: <https://store.film.ua/uk/project/mavka>
8. Культурна економіка. Дослідження перспектив розвитку економіки у галузі культури України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0

REFERENCES

9. Cultural times The first global map of cultural and creative industries. EU study. December 2015, pp.8-9. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0#cite_note-2
10. Popovych M. V. Kultura v rozmaistosti poniat, yavvshch i skhem postupu [Culture in the variety of concepts, phenomena and schemes of progress]. Available at: <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2020/10/povna-versiya.pdf&hl=uk>
11. Elektronna versiiia zhurnaluu FORBES UA [Electronic version of FORBES UA magazine]. Available at: <https://forbes.ua/news/za-chas-povnomasshtabnoi-viyni-sumi-pozhertv-ukraintsiv-zrosli-v-devyat-raziv-doslidzhennya-09082022-7571>
12. Analitichne doslidzhennia na temu volonterskoi diialnosti, pratsivnykiv kultury, v umovakh voiennoho stanu [Analytical research on the topic of volunteer activities, cultural workers, under martial law]. Available at: <https://ukrainer.net/volonterstvo-kulturnykh-zakladiv/>
13. Pitirim A. Sorokin. society, culture, and personality: Their Structure and Dynamics. A system of general sociology. Available at: <https://biggggidea.com/practices/kulturna-ta-mistetska-diyalnist-pid-chas-vijni/>
14. Smolii V.A. (2009) Entsiklopediia istorii Ukrainy : u 10 t. [Encyclopedia of the history of Ukraine: in 10 volumes]. Kyiv : Naukova dumka, tom. 5: Kon–Kiu. pp. 477–560.
15. Sait proiektuu multyplikatsiinoho filmu «Mavka. Lisova pisnia» [The website of the animated film project "Mavka. Forest Song"]. Available at: <https://store.film.ua/uk/project/mavka>
16. Kulturna ekonomika. Doslidzhennia perspektiv rozvytku ekonomiky u haluzi kultury Ukrainy [Cultural economy. Study of economic development prospects in the field of culture of Ukraine]. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0

Inna Bitiuk, Oksana Berdychevska, Cherkasy State Technological University. Prospects for the development of the sphere of culture in the period of martial status.

Annotation. The purpose of the article is to consider the problems of the functioning of the cultural sector in the conditions of martial law. Economic and social problems that are affecting the work of the cultural sphere of activity. The problem of financing the cultural sphere. Investigate the conditions and possibilities of the work of cultural and leisure institutions (houses of culture, theaters, cinemas, concert venues, libraries, museums) and the problems related to the war. **Research methodology.** The goal of the article was achieved by such methods as: analytical research, logical summarization of the information and structural analysis of the materials. A study of the cultural and leisure sphere of activity since the beginning of the full-scale invasion (February 24, 2022) was conducted: the general functioning of cultural institutions, special operating conditions of institutions, reduction of funding, charity events, volunteer and charitable activities of cultural workers, the problem of personnel support, etc. The formats of events and changes in work that occurred during the full-scale invasion were studied. Among them are such features as: conducting events in conditions of martial law, curfew, algorithm of actions during air alarms and others. There were conducted the analytical studies of charitable activities among the population, both in Ukraine and abroad. The number of charity events, which were held since the beginning of the full-scale invasion, was analyzed. **Findings.** The article examines volunteer activities aimed at helping internally displaced people (migrants) and charitable activities for the military, the Armed Forces of Ukraine, specifically among workers in the cultural sphere of activity. **Practical value.** Examples of the use of modern technologies and special effects in cinematography and their implementation on the international market are given. There have been formulated the recommendations on the functioning and economic development of the cultural sector both during the war and for the post-war period. The article suggests innovative methods of work to popularize Ukrainian cultural heritage both in Ukraine among the population and in the world.

Key words: culture, volunteering, charity, war, funding of culture, grants, cultural policy.